

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

TALABALARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIM TIZIMINING O'RNI VA AHAMIYATI

Eshquvvatov Ulug'bek Abdulla o'g'li

Termiz muhandislik-texnologiya instituti

“Transport inshootlari va avtomobil yo'llari” kafedrasida o'qituvchisi

Аннотация. Мақоллада техника oliy ta'lim muassasalari Yo'l muhandisligi ta'lim yo'nalishi talabalarining mustaqil ishlarini ta'limning interfaol usullaridan foydalanid tashkil etish masalari atroflicha yoritid derilgan.

Калит so'zlar va tushunchalar: oliy, ta'lim, innovatsion, mustaqil ta'lim, interfaol axborot, kommunikatsiya, texnologiya.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ СИСТЕМЫ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ

Эшқувватов Улугбек Абдулла угли

Термический Инженерно-Технологический институт

Преподаватель кафедры “Транспортные сооружения и автомобильные дороги”

Аннотация: В статье подробно освещены вопросы организации самостоятельной работы студентов образовательных направлений дорожного машиностроения технических высших учебных заведений с использованием интерактивных методов обучения.

Ключевые слова: высшее, образовательное, инновационное, самостоятельное образование, интерактивная информация, коммуникация, технология.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF AN INDEPENDENT EDUCATIONAL SYSTEM IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS

Eshkuvvatov Ulug'bek Abdulla o'g'li

Termez Institute of engineering and technology

Teacher of the department “Transport buildings and automobile roads”

Annotation: The article examines the independent work of students of the direction of road engineering education of technical higher educational institutions in detail the topics of Organization of interactive methods of

Education.

Keywords: Higher, educational, innovative, independent education, Interactive Information, Communication, Technology.

Bugungi kunda yurtimizdagi bacha oliy ta'lim muassasalarida sohani yangi bosqichga ko'tarish, ta'lim sifatini ilg'or xalqaro standartlar asosida takomillashtirish va oliy ta'lim bilan qamarov darajasini oshrish bo'yicha chara tadbirlar ishlab chiqilib, keng ko'lamdagi ishlaramalga oshirilmogda. Ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, milliy va xalqaro mehnat bozori talablari darajasida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga murojaatnomasida mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda munosib hissa qo'shuvchi, zamonaviy bilim va pedagogik texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalariga ega bo'lgan, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash hamda sohaga ilg'or ta'lim texnologiyalarini joriy qilish orqali ta'lim sohasini yanada takomillashtirish borasida tizimli tadbirlar belgilab berildi

Hozirgi davrda hayotimizda axborot va yangi texnologiyalarning o'rni kun sayin ortib bormogda. Shu asnoda insoniyatning ilmlilik darajasi ham o'sib bormogda. Olimlarning fikriga ko'ra, insoniyat jamg'arib borayotgan bilimlar ko'lami har 6-7 yilda ikki barobarga ko'paymogda. Ammo boshqa bir tomondan olib qaraydigan bo'lsak, bunday keskin o'sish mutaxassislarining olgan bilimlari «eskirishi»ga olib keladi. Ekspertlarning tahliliga qaraganda, har yili 15-20% bilimlar amortizasiyasini kuzatish mumkin [4]. Mana shunday faktorlar ta'lim sistemasini zamon bilan hamnafas olib borish, bozor iqtisodiyoti ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, insonning butun umrini qamrab oluvchi uzluksiz ta'limni joriy etish g'oyasini ilgari suradi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovasion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqishga e'tibor kundan-kunga kuchayib bormogda. An'anaviy ta'limda talabalar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bugungi kunda talabalarning ta'lim olish jarayonida e'tibor, asosan, bilimlar va metodlarni egallashga qaratilgan, ammo insoniy munosabatlar, o'zaro kasbiy faoliyat sirlarini egallashga yetarlicha diqqat-e'tibor berilmayapti. Amaliyotda har qanday zamonaviy mutaxassisning hayot yo'lida uning samaradorligini asosiy muhim omil sifatida uning odamlar bilan ishlay olish mahorati belgilangan. Muloqot sohasining shakllanish va rivojlanish

jarayonining o'zi kompleks xususiyatga ega bo'lishi lozim, chunki bu boshqa kasbiy fanlar bilan integratsiyani yzqinlashtirishga imkon beradi.

Talabalarning mustaqil ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etish kredit-modul tizimida zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zero, A.Mamfold ta'kidlaganidek: "odamlarga keraksiz bilimlarni bergandan ko'ra, ularga samarali bilim olishlarida ko'maklashish zarur"[1]. Bugungi kun ta'lim tendentsiyasi ham talabani o'qitish emas, balki talaba o'qishi uchun barcha shart-sharoitlarni yaratib berishni nazarda tutmoqda. Ya'ni zamonaviy ta'limdagi an'anaviy «ta'lim berish» paradigmasining o'rnini yangi «ta'lim olish» paradigmasi egallab bormoqda. Bunda talaba o'qitilayotgan bilimning passiv iste'molchisi emas, balki u olingan bilimlar asosida fanga doir har qanday masalada o'z pozitsiyasiga ega, muammoni tahlil eta oladigan, masalaga tanqidiy yondasha oladigan va uning echimlarini izlay oladigan bilimning aktiv ijodkoriga aylanadi. Darhaqiqat, insonning miyasi shunday tuzilganki, u istamagan va kerakmas deb hisoblagan axborotni tezda unutish yoki qabul qilmaslik xususiyatiga ega. Shu sababli talabalarning qimmatli vaqtini behuda sarflamasdan, ularning o'z tashabbuslari asosida qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda, mutaxassisliklari doirasida o'qib-izlanishlari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning mustaqil ta'lim olishiga alohida e'tibor qaratilishi, ta'lim oluvchilarda mustaqil fikr va ijodiy fikrni rivojlantirish masalasi hozirgi paytda ta'limning dolzarb vazifalaridan biridir. Talabalarning mustaqil tahsil olishlari ularni o'z bilimlarini kengaytirish, chuqurlashtirish, mavjud malaka va ko'nikmalarni takomillashtirish hamda ularning yangilarini o'zlashtirishga bo'lgan intilishidir.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning mustaqil ta'lim olishiga alohida e'tibor qaratilishi, ta'lim oluvchilarda mustaqil fikr va ijodiy fikrni rivojlantirish masalasi hozirgi paytda ta'limning dolzarb vazifalaridan biridir. Talabalarning mustaqil tahsil olishlari ularni o'z bilimlarini kengaytirish, chuqurlashtirish, mavjud malaka va ko'nikmalarni takomillashtirish hamda ularning yangilarini o'zlashtirishga bo'lgan intilishidir.

Mustaqil ta'lim o'quv jarayonining muhim ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u talabalarda mu staqil bilim olish, mavzuni erkin tahlil qilish, tegishli masala bo'yicha o'z fikriga ega bo'lish, ilmiy tadqiq etish, erkin fikrlash, muammoli masalalar yuzasida xulosa va takliflar ishlab chiqa olish hamda ularni amaliyotga tatbiq etishga oid zarur bilim va ko'nikmalar shakllanishida katta ahamiyatga ega. Talabaning mustaqil ishi o'quv rejasida muayyan fan ni o'zlashtirish uchun belgilangan o'quv ishlarining ajralmas qismi hisoblanadi. Talabaning mustaqil ishi aniq bir fandan o'quv rejasida va fan dastu rida belgilangan bilim, ko'nikma va malakaning ma'lum bir qismini talaba

tomonidan fan o'qituv chisi maslahati va tavsiyalari asosida auditoriya va auditoriyadan tashqarida o'zlashtirilishiga yo'nal tirilgan tizimli faoliyatdir. «Mustaqil ta'lim» atamasi amaliyotda keng qo'llanilsa-da, biroq ushbu tushunchaga turli tadqiqotchilar turli xil ta'rif beradilar va hanuzgacha ilmiy pedagogik adabiyotlar da ushbu tushunchaning yagona ta'rifi mavjud emas. Bu esa mazkur tushunchaning kengqamrovli ekanligidan darak beradi. Ammo ilmiy adabiyotlarda keltirilgan barcha ta'riflar mohiyatan yagona mazmunga borib taqaladi: mustaqil ta'lim – talabning muayyan fan doirasida professor-o'qituvchining bevosita ko'ma gisiz mustaqil ravishda bilim olishga qaratilgan tizimli faoliyatidir. U talabdan aqliy va amaliy faoliyatni, diqqatni bir joyga jamlashni talab etadi. Uning natijasi esa nafaqat talabning bilim darajasini, balki uning mahoratini, iste'dodini xam namoyon etadi. U talabning o'zini-o'zi boshqa rish, o'zini-o'zi faollashtirish, o'zini-o'zi tashkil lashtirish, o'zini-o'zi nazorat qilish kabi psixologik determinantlarini rivojlantiradi. Demak, mustaqil ta'lim – talabning tegishli fan yuzasidan o'qituvchining topshirig'i va uslubiy rahbarligi asosida, ammo uning bevosita ko'magisiz bajaradigan o'quv, o'quv-tadqiqot, ilmiy tadqiqot ishlari hisoblanadi. Talaba mustaqil ishining asosiy maqsadi o'qituv chining rahbarligi va nazorati ostida talabada muayyan o'quv ishlarini mustaqil ravishda bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir [3]. Shuningdek, mustaqil ta'lim olishdan ko'zlangan maqsad talabalar bo'lajak mutaxassislik profili bo'yicha tadqiqiy faoliyat, ijodkorlik, mustaqillik, tashkilotchilik, mas'uliyatlilik ko'nikmalarini shakllantirish orqali fundamental bilim, professional malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishga erishishdir. Shu bilan birga, talaba mustaqil ishini bajarishidan asosiy maqsad – kafedra professor o'qituvchilarining bevosita rahbarligi va nazorati ostida talabning semestr davomida fanlarni uzluksiz o'rganishini tashkil etish, olingan bilim, ko'nikmalarni chuqur o'rganib mustahkamlash, kelgusidagi darslarga tayyorgarlik ko'rish, aqliy mehnat madaniyatini, yangi bilimlarni mustaqil ravishda ishlab chiqish va qabul qilishni shakllantirish hamda shu tariqa yuqori malakali raqobatbardosh mutaxassislar etishib chiqishiga erishishdan iborat [2].

Mustaqil ta'limning vazifalari:

- talabalarining egallayotgan nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarini mustahkamlash;
- nazariy tayyorgarlikni kuchaytirish va kengaytirish;
- maxsus adabiyotlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, ilmiy tadqiqot manbalaridan foydalanish ko'nikmasini rivojlantirish;
- yangi bilimlarni egallashga bo'lgan intilish, ijodiy tashabbuskorlik, mustaqillik, mas'uliyatlilik, tashkilotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish;
- mustaqil fikrlash, o'z shaxsiy rivojlanishi ustida ishlash, o'z imkoniyatlarini namoyon eta olish va amalga oshira olish ko'nikmalarini

rivojlantirish;

- tadqiq etish mahoratini shakllantirish;
- mustaqil ta'lim jarayonidan to'plangan material va bilimlarni amaliyotga, kurs ishi va bitiruv mala kaviy ishlariga, oraliq va yakuniy nazorat imtihon larida tatbiq etish ko'nikmasini rivojlantirish.

Mustaqil ta'limning funktsiyasi:

- rivojlantiruvchi (talabani aqliy mehnat faoliyatini oshirish, ijodkorlik faoliyatini kengaytirish, intellektual salohiyatini boyitish);

- informasion-ta'limiy (talaba uchun auditoriya mashg'ulotlarining mustaqil ta'lim bilan hamohang tarzda olib borish orqali o'quv faoliyatining sama radorigini oshirish);

- yo'naltiruvchi-rag'batlantiruvchi (o'quv faoliyatining motivatsiya va stimullar berishi);

- tarbiyaviy (mutaxassislik, fuqarolik professional sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish);

- tadqiqiy (professional-ijodiy fikrlashning yuqori darajaga ko'tarilishi).

Mustaqil ta'limning asosini quyidagi printsiplarni tashkil etadi:

a) ijodiy faoliyat;

b) maqsadli rejalashtirish;

v) shaxsiy-mustaqil yondoshuv.

Mustaqil ta'lim – har bir talaba uchun o'quv jarayonining majburiy muhim tarixiy qismi bo'lib, uning hajmi o'quv dasturida belgilab beriladi. Talabalarning mustaqil ta'lim olishi samarali natija berishi uchun u bir qator talablarga javob berishi kerak:

1. Auditoriya darslari va mustaqil ta'lim muvozanatini to'g'ri taqsimlash va ularni o'zaro uyg'unlikda olib borish.

2. Talabani auditoriya va auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarini uslubiy jihatdan to'g'ri tashkil etish.

3. Talabani zarur o'quv va uslubiy materiallar bilan ta'minlash.

4. Mustaqil ta'lim ustidan nazorat olib borish va mustaqil ishni ijobiy bajargan taqdirda, talabani rag'batlantirish choralarini ko'rish

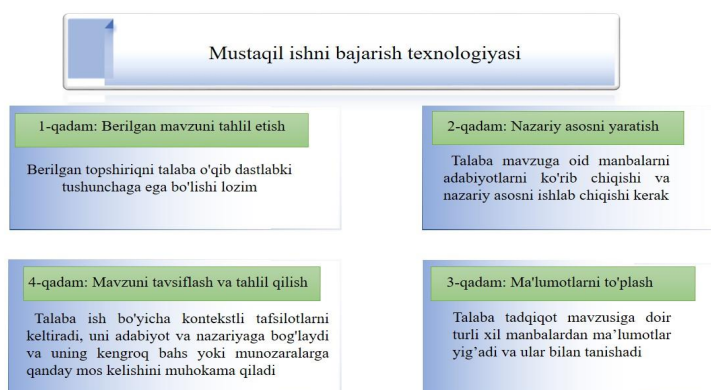
Mustaqil ta'lim olishning asosiy maqsadi o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy sifatlarini shakllantirish hamda ularning o'z ustida ishlash ustunligidir. Mustaqil ta'limning asosiy metodi adabiyotlar ustida individual ishlashdir. Bu metod raqamli texnologiyalar yordamida ma'lumotlar bazasidan eng zarur axborotni topish, unga baho berish, qayta ishlash, ushbu axborotdan o'zining kasbiy faoliyatida foydalanish malakasini shakllantiradi.

Mustaqil ta'lim tashkil jarayoni quyidagi rasm orqali ko'rishimiz mumkin.

1-rasm. Musataqil ishlarni tashkil etish tartibi

Talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etishning asosiy vazifasi har qanday shakldagi darslarda intellektual tashabbus va tafakkurni rivojlantirish uchun psixologik-didaktik shart-sharoitlarni yaratishdan iborat. Mustaqil ta'limni tashkil etishning asosiy printsipti muammoli masalalarni hal qilishda o'z fikrini shakllantirish va talabning passiv roli bilan muayyan vazifalarni rasmiy bajarishdan kognitiv faoliyatga o'tish bilan barcha talabalarni individual ishlarga o'tkazish bo'lishi kerak [7].

2-rasm. Musataqil ishini bajarish texnologiyasi

Xulosa qilib aytganda, hozirga vaqtda nazariy va amaliy bilimlar bilan bir qatorda egallagan mutaxassisliklari bo'yicha mustaqil faoliyat ko'rsata oladigan, o'z bilimi va tajribasini mustaqil tarzda oshirib boradigan, mavjud vaziyat yuzasidan ijodiy yondashgan holda muammoli holatlarni to'g'ri aniqlab, tahlil qila oladigan mutaxassislarni tayyorlash oliy ta'lim muassasalarining asosiy vazifalari hisoblanadi. Talaba mustaqil ravishda shug'ullansa va o'z ustida tinimsiz ishlagagina bilimlarni chuqur o'zlashtirishi mumkin bo'ladi. Talabalarning mustaqil izlanishlari natijasida ularning, mustaqil faoliyat ko'rsatish qobiliyati rivojlanadi va ularda ijodiy ishlashga qiziqish paydo bo'ladi. Buning natijasida talabalarning kreativ fikrlashi rivojlanadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining «ta'lim to'g'risida»gi O'RQ-637-sonli Qonuni. [www. lex. uz](http://www.lex.uz).

2. Проектирование учебно-методического обеспечения модулей инновационной образовательной программы: Методическое пособие / О. В. Акулова, А. Е. Бахмутский, Под ред. С. А. Гончарова. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – 159 с.

3. «Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar» ta'lim yo'nalishining «Jahon iqtisodiyoti» fanidan tala balarning mustaqil ishi bo'yicha uslubiy qo'llanma. – T.: TIU, 2017. – B. 7.

3. Nazirov, M. (2020). Youth as a leading power of Uzbekistan. Light of Islam,

4, 107-116. 4. Карпенко М. П. Перспективы развития системы высшего образования на основе «Концепции вуза– 2030» / М. П. Карпенко //Вестник РЕАН. 2005. Т. 5. №3. С. 27–34

5. Эшқувватов У. А. Талабаларда креатив қобилиятларни ривожлантиришнинг аҳамияти. // Таълим ва инновацион тадқиқотлар. Maxsus son. Vuxoro -2021. B.372-377.

6. Ulug'bek Eshquvvatov "Talabalarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi" TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA Toshkent 2022 yil 4-son B.117

7. Пидкасистый П.И., Фридман Л.М., Гарунов М.Г. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы. М.: Педагогическое общество России, 1999. 354 с